

ATAD

Makale Türü: Araştırma makalesi**Article Type:** Research article**Geliş Tarihi:** 09.03.2022**Submitted:** 09.03.2022**Kabul Tarihi:** 05.04.2022**Accepted:** 09.03.2022

<https://doi.org/10.56448/ataddergi.1085144>

Tekin TUNCER¹**Fazilet Pınar KOCAOĞLU UYUR²**

Çin, Moğol ve Sovyet Çekişmesi İçerisinde Osman Batur'un Baytik Boğda Mücadelesi

Öz: Rusya ve Çin arasında yıllarca istiklal mücadelesi vermiş olan Doğu Türkistan'da İli İhtilalinin hızla yayılması 15 Kasım 1944'te Alihan Töre başkanlığındaki Bağımsız Doğu Türkistan Cumhuriyetini de beraberinde getirmiştir. 1946 sonlarında Doğu Türkistan bir yandan Sovyet kontrolünde öte yandan Guo-Min-Dang kontrolünde ikiye ayrılmıştır. Cumhuriyet' in Sovyet güdümüne girmesi Osman Batur için tam bir hayal kırıklığı olmuştur. Hükümete karşı gösterdiği güvensizlik sebebiyle tüm görevlerinden alınan Osman Batur Baytik Boğda bölgesine çekilmek zorunda kalmıştır. Baytik Boğda bölgesi, Doğu Türkistan- Moğolistan sınırında bulunan stratejik bir bölgedir. Aslında bu bölge Moğolistan Halk Cumhuriyetinin Çin'den ayrılması sonucu önemli bir bölge haline gelmiştir. Osman Batur isminin dünyada yayılmaya başlaması mücadelesinin son yıllarında Baytik Boğda bölgesinde Moğollar ve Sovyetlerle verdiği mücadeleyle olmuştur. Osman Batur'un bu bölgedeki varlığı Moskova'nın Doğu Türkistan'daki çıkarları ve Moğolistan'ın sınır güvenliğini tehlikeye düşürmüştür. Çin ise bölgeyi kendi toprağı saydığı için bu mücadeleyi bir işgal olarak tanımlayıp karşı koymaya çalışsa da başarılı olamamıştır. Mücadele yalnızca Osman Batur ve Kazak halkının çabalarıyla sürmüştür.

¹ Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, tekintuncer@nevsehir.edu.tr, [ORCID: https://orcid.org/0000-0002-3985-8341](https://orcid.org/0000-0002-3985-8341)

² Doktora Öğrencisi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, SBE, Tarih ABD, f. pinarkocaoglu@gmail.com, [ORCID: https://orcid.org/0000-0002-1607-2979](https://orcid.org/0000-0002-1607-2979)

Anahtar Kelimeler: Baytik Boğda, Çin, Moğol, Sovyet Rusya, Osman Batur.

Osman Batur's Struggle in Baytic Bog in Chinese, Mongolian and Soviet Conflict.

Abstract: The rapid spread of the Ili Revolution in East Turkestan, which had fought for independence for years between Russia and China, brought with it the Independent East Turkestan Republic under the presidency of Alihan Töre on November 15, 1944. At the end of 1946, East Turkestan was divided into two, under Soviet control on the one hand, and Guo-Min-Dang control on the other. The fact that the Republic came under Soviet control was a complete disappointment for Osman Batur. Osman Batur Baytik, who was dismissed from all his duties due to his distrust towards the government, had to withdraw to the Bogda region. Baytik Bogda region is a strategic region located on the East Turkestan - Mongolia border. In fact, this region has become an important region as a result of the separation of the Mongolian People's Republic from China. Osman Batur's name started to spread in the world with his struggle against the Mongols and the Soviets in the Baytik Boğda region in the last years of his struggle. The presence of Osman Batur in this region endangered Moscow's interests in East Turkestan and the border security of Mongolia. Since China considers the region its own territory, it defines this struggle as an occupation and tries to resist, but it has not been successful. The struggle continued only with the efforts of Osman Batur and Kazakh people.

Key Words: Baytik Boğda, Chinese, Mongolian, Soviet Russia, Osman Batur.

GİRİŞ

Tarihin eski devirlerinden beri Türk milletinin ata yurdu olan Doğu Türkistan coğrafyası dünya Türklüğünün beşiği konumundadır. Yalnızca tarihi kaynaklarda değil destan ve efsanelerde de Türk ırkının ilk yaşam yerlerinden biri olarak adından bahsedilir³. Doğu Türkistan; Batı Türkistan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan Cumhuriyetleri ile Pakistan, Hindistan, Keşmir, Tibet, Moğolistan ve Çin ülkelerine komşudur. Doğu Türkistan'ın jeopolitik önemi bu sebeple büyüktür⁴. Doğu Türkistan'ın stratejik önemi tartışılmazdır. Yer altı

³ Togan, Z. V. (1981). Umumi Türk Tarihine Giriş, İstanbul, 18.

⁴ Hayıt, B. (1999), "Doğu Türkistan'ın Türk Dünyasındaki Önemi", Türk Dünyası Tarihi ve Kültürü Dergisi, 145, 36.

zenginlikleri ve konumu ile 'Avrasya'nın kalbi' denilebilecek kadar önemlidir⁵. Çin için stratejik ehemmiyeti bulunan Doğu Türkistan'ı önemli kılan diğer sebep ise batıdan gelebilecek saldırılara karşı tampon bölge olarak kullanılabilir olmasıdır⁶. Jeopolitik konumu tarih boyunca bölgenin göç almasına neden olmuştur.

Çin Hükümetinin Doğu Türkistan Türklüğünü yok etme politikası uzun bir geçmişe dayanır. 18 Kasım 1884 tarihinde Doğu Türkistan adı Sinkiang olarak değiştirilmiştir⁷. Amerikan Arşivlerinden alınan bir belgede Çinlilerin Sinkiang adını verdikleri Doğu Türkistan için "Sinkiang Orta Asya'nın çoğu gibi ırksal grupların ve çatışan çıkarların bir mozaiğidir. Bölgede en büyük çatışmalar Sinkiang üzerinde kontrol sağamaya çalışan Çinliler ile bu kontrolü ortadan kaldırmaya çalışan huzursuz Müslüman Türk grubu arasında olmuştur" denilmektedir⁸.

Doğu Türkistan'ın 1933-1944 tarihleri arasında Genel Valisi olarak görev yapan Çinli Sheng Shih-tsai'nin baskı politikası yüzünden o zamana dek çıkan irili ufaklı ayaklanmalar 1940 senesinde Üç Vilayet adı verilen İli, Çöğçek ve Altay bölgesine sıçramıştır. Kazaklar Sheng hâkimiyetine girmek için Altay'ın yüksek bölgelerine çıkmış, 1942-1943 kışını, Doğu Türkistan Moğolistan sınırında, Tayinköl'de geçirmişlerdir⁹. Ayaklanan Kazakların lideri 1945 yılından 1947 Şubatına kadar Altay Valiliği yapan Osman Batur'dur. Kendisi tüm maddi sıkıntılara rağmen bağımsız Türkistan yönetimi için çalışmış, adını dünyaya duyurmayı başarmış bir halk kahramanıdır. Osman Batur Altay Kazaklarının milli istiklali için mücedele etmiş, vatanperver biri olmasına rağmen onun mücadelesinin başarısız olması siyasetin inceliklerine hâkim olmamasındandır¹⁰.

1942 yılında Vali Sheng Shih-tsai'nin arası Sovyetler Birliği ile bozulmuş ancak kendisi bundan daha evvel Üç Vilayet bölgesini hatta Altay'daki Kazak karargâhını dahi ele geçirmiştir. 1942-1943 kışını Tayinköl'de geçiren Kazaklara

⁵ Dağcı, K., Keskin, M. (2013). "Çin'in Doğu Türkistan Politikası ve Azınlık Hakları Bağlamında Hak İhlalleri", Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi, s.11-29.

⁶ Adıbelli, B. (2008). Doğu Türkistan, İstanbul: Kültür Sanat Yayıncılık, 47-48.

⁷ Hayıt, a.g.m., 37; Kul, Ö. (2009). "Osman Batur ve Doğu Türkistan Milli Mücadelesi (1941-1951)", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, s.27.

⁸ (NARA, NN081200, 2 Ocak 1950).

⁹ Boorman, H.L., Howard, R. C. (1967). Biographical Dictionary of Republican China, New York: Columbia UP, 3, 47.

¹⁰ Kul, Ö. (2020), Altay Kartalı Osman Batur Han. İstanbul, Rumuz Yayınevi, 174.

yardım Sovyetler Birliği'nden gelmiştir. Üç Vilayet bölgesinin zengin doğal kaynaklarına sahip olmak fikri Stalin'e göre Kazaklara yardım etmek için iyi bir nedendir. Böylece Osman Batur ve maiyeti Sovyet saldırılarından kurtulabilmiştir¹¹. Sovyetler bu desteği açık olarak yapmamış, Moğolistan Halk Cumhuriyeti üzerinden yürütmüştür. 1945 senesinde Moğolistan Vekilleri, Osman Batur ve Sovyetler Birliği'nin yolladığı iki Kazak vekil Tayinköl'de buluşmuş, Osman Batur'a Moğolistan sınırında güvenli bir bölge tahsis edilip silah yardımında bulunulmuştur¹². Moğolistan'ın bu desteğine Osman Batur Doğu Türkistan'ın bazı bölgelerinde hayvan otlatmalarına izin vererek karşılık vermiştir¹³.

Anlaşmanın imzalanmasından sonra Moğollar silah göndermeye başlamış ancak bunlar işe yaramaz halde, hurda gibi kötü silahlardır. Bir ara Moğollar daha fazla silah vermek şartıyla Altay madenlerin işletmek hakkını istemişlerse de Osman Batur buna izin vermemiştir¹⁴.

Sheng Shih-tsai isyan eden Kazakların Sovyet desteği aldığını duyurmuş, Sovyetlerin emirlerine uyduklarını söylemiştir. Sheng Altaylardaki Kazak yurtlarına ve hayvanlarına saldırılar düzenlemiştir¹⁵. Aralık 1943'ten 1944'e kadar Osman Batur kuvvetleri Sheng kuvvetlerine ağır darbeler indirmiştir¹⁶. 1944'te Altayların Doğu Türkistan'daki kısmı tamamen Osman Batur'un eline geçmiş hatta onun burada bulunan tüm Çinlileri öldürdüğü söylenir¹⁷. Bu esnada Kazak direnişini daha da şiddetlendiren bir olay yaşanmış, Çin bir emirle Kazaklardan Kitai bölgesindeki askerlerine takviye olacak 10.000 asker istemiştir¹⁸.

İli İhtilali

İli Vadisinde bulunan halk, Sheng Shih-tsai'nin Sovyetlerden uzaklaşma politikası yüzünden zor zamanlar yaşamıştır. Sovyetlerle ticaret durma

¹¹ Forbes, A. (1990). Doğu Türkistan'daki Harp Beyleri, Münih: Doğu Türkistan Vakfı, 308-309.

¹² Boorman – Howard, a.g.e., 247.

¹³ Hayıt, B. (1975). Rusya ile Çin Arasında, İstanbul, 328.

¹⁴ Oraltay, H. (1978). Kazak Türkleri, İstanbul: Tavilli Matbaası, 122.

¹⁵ Boorman – Howard, a.g.e., 3, s.47.

¹⁶ Edmund Clubb, O. (1971). China Russia The Great Game, Colombia Universty Press, 366.

¹⁷ G. Lias, Kazak Exodus, London 1956, s.57.

¹⁸ Forbes, a.g.e., 311.

noktasına gelmiş, halk hammadde ve canlı hayvanlarını satacak pazar bulamamıştır. Ekonomik olarak halkın yaşadığı zorluklar yetmezmiş gibi Çin idaresi vergisini arttırmış, halk dayanamayacak bir hale gelmiştir. Sovyetler kendilerine sığınan Doğu Türkistanlıları da kabul etmiştir¹⁹.

Kazakların Altay ve Çöğçek bölgelerinde başlattıkları ayaklanma İli'ye sıçramıştır.1944 yılı sonbaharından sonra İli bölgesinde yaşayan Kazak ve Kırgızlar büyük bir isyan başlatmış, buna Müslüman olmayan unsurlar da dâhil olunca durum Doğu Türkistan tarihinde daha evvel hiç görülmemiş büyük bir ihtilale dönüşmüştür²⁰. Bunu Nılkı İhtilali izlemiş, ihtilalciler, lider eksikliklerini Ahmetcan Kasımı ile doldurmuşlardır²¹.

Nılkı başarısı 15 Kasım 1944'te Alihan Töre başkanlığında Bağımsız Doğu Türkistan Cumhuriyetini getirmiştir. İli İhtilalinin başarılı olması sonrası ihtilalciler diğer bölgelere de ihtilali yaymak istemişler ve Altay, Çöğçek ile Cungarya bölgelerinde ilerlemişlerdir²².

Chang Chih-chung, İli olayları ile uğraşadururken, Osman Batur Altay'da karargâhını kurmuştur²³. Guo-Min-Dang Hükümeti, Doğu Türkistan'ın Guo-Min-Dang kontrolünden çıkmasının nedenini Sovyetler Birliği olarak görmüştür. Bunun üzerine Kremlin arabuluculuk yapmak maksadını bildirmiş, Guo-Min-Dang ile ihtilalciler arasında ateşkes ilan edilmesine yardımcı olmuştur²⁴. Aslında bu arabuluculuk bile Sovyetlerin İhtilalcilerle yakından ilişkili olduğunun kanıtı niteliğindedir.

Chunking Hükümeti, İli İhtilalcileri ile görüşmek için 1945 yılının Eylül ayında siyaset bilgisine ve deneyimine güvendiği aynı zamanda uzlaşmacı bir tavrı olan Chang Chih-chung'u²⁵ göndermiştir. 14 Ekim günü görüşmeler başlamış, İli tarafı Chunking Hükümeti'nin Doğu Türkistan'a özerklik vermesi halinde bağımsızlık taleplerinden vazgeçeceklerini söylemişlerdir. Chang ise İli ordusunun bölgede asayişi sağlayacak bir güç olarak kalmasına razı olacaklarını

¹⁹ Mingulov, N.N. (1962). "The Uprising in North-West Xin-jiang, 1944-1949", CAR, Alma Atı, C.II, 2, 183.

²⁰ Forbes, a.g.e., 312.

²¹ Mingulov, a.g.m., 184.

²² Forbes, a.g.e., 331.

²³ Forbes, a.g.e., 331.

²⁴ Lattimore, O. (1950). Pivot of Asia, Boston: An Atlantic Press Book, 89.

²⁵ Barnett, A. D. (1963). China On The Eve Of Communist Takeover, London: Thames and Hudson, 247.

ama genel askeri komutanlık ve diplomatik ilişkilerin Guo-Min- Dang Hükümeti'nin elinde olacağı konusunda ısrar etmiştir²⁶.

Taraflar arasında aylarca süren görüşmeler sonucunda 2 Ocak 1946'da uzlaşmış, Bakanlık sayısının 25 olmasına, başkan dâhil 10 bakanlığı Chunking Hükümeti'nin atmasına, geriye kalan 15 bakan ve yardımcılarının millet tarafından seçilmesine karar verilmiştir²⁷. Aynı zamanda Çincenin yanında Uygurca ve Kazakçanın resmi dil olması, Çinli olmayan milletlerin ilkokulda ana dilde eğitim yapabilmesi ancak ortaöğretimde Çincenin zorunlu olması, herkesten gücüne göre vergi alınması, bütün etnik grupların kültürünü özgür bir ortamda gelişmesi konularında da uzlaşmaya varmışlardır²⁸. İhtilalciler ve Guo-Min-Dang yetkilileri arasında 6 Haziran 1946'da imzalanan ikinci bir belge 1 Temmuz 1946'da yürürlüğe girmiştir. Hükümet Başkanı Chang Chih-chung radyoda halka seslenmiş, Doğu Türkistan'daki sorunların barış ile halledileceğini söylemiş ve arabuluculuk yapan Sovyetlere minnettar olduğunu dile getirmiştir. Chung, Doğu Türkistan halkının da barışın sürdürülebilmesi için çaba göstermesi gerektiğini söylemiştir²⁹. Chang başkanlığındaki koalisyon hükümeti aynı gün göreve başlamış, yardımcılığına ise Ahmetcan Kasımı getirilmiştir. Osman Batur gibi milliyetçi isimlere ise hükümette yer verilmemiştir³⁰ İklil Kurban bunun bir anlaşma değil Doğu Türkistan halkını kıskırtmak için Çin ve Sovyetlerin bir oyunu olduğunu söyler³¹.

Yeni hükümet Doğu Türkistan'da büyük bir değişikliğe sebep olmamıştır. Üç Bölge olarak adlandırılan İli, Çöğçek ve Altay bölgeleri yine Sovyet nüfuzu altında, yönetim ise ilerici³² grubun elindedir. Diğer yedi vilayet ise Çinlilerin idaresi altında olmuştur³³.

²⁶ Lattimore, a.g.e., 88-89

²⁷ Barnett, a.g.e., 249

²⁸ Barnett, a.g.e., 249; Lattimore, a.g.e., 89-90

²⁹ Forbes a.g.e., 360

³⁰ Boorman, H.L., Howard R.C. (1967). *Biographical Dictionary of Republican China*, New York: Columbia UP, C. I, 44; Boorman-Howard, a.g.e., C.III, 424.

³¹ Kurban, İ. (1992). *Şarki Türkistan Cumhuriyeti: 1944-1949*, Ankara, 69.

³² İli İhtilalcileri iki gruba ayrılır. Birinci grup daha milliyetçi ve Türkçü olan grup, ikinci grup ise ilerici denilen sol görüşe mensup gruptur. Bkz. Tuncer, T. (2015). "1949-1964 Yılları Arasında Doğu Türkistan'da İstiklal Mücadelesi ve Türkiye'ye Yapılan Göçler", Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, 69.

³³ Lattimore, a.g.e., 90-91.

Daha önce belirttiğimiz gibi Chang Chih-chung'un uzlaşmacı tavırları vardır. Halk onun bu yönünden çok memnun olsa da Guo-Min-Dang bundan rahatsız olmuş, yine de ülkede hâkimiyeti sağlayana dek ona dokunmamayı, ondan faydalanmayı düşünmüşlerdir. Bu arada üç vilayette Sovyet taraftarları ve aleyhtarları arasında çekişmeler başlamıştır. Alihan Töre³⁴ ve onun gibi düşünen milliyetçiler Çinlilerle uzlaşma fikrini kabul etmemişlerdir³⁵.

Bundan sonra İli'de hâkimiyet tamamen DTTMK³⁶ üyelerine geçmiş, Sovyet nüfuzu İli vadisinde hızla yayılmaya başlamıştır. Ticaret Sovyetlerle yapılmış, Sovyet mühendisleri bölgede Çin'den izinsiz madencilik işleri yapmıştır. Çinlilerden ele geçirilenler Moskova'ya yollanmıştır³⁷.

Diyebiliriz ki 1946 sonlarında Doğu Türkistan bir yandan Sovyet kontrolünde öte yandan Guo-Min-Dang kontrolünde ikiye ayrılmıştır. Milliyetçi kesim Sovyet ve Çin çıkarlarının ihtilalcilerin çıkarlarından üstün tutulmasını hazmedememiştir. Üç Vilayette Kazaklar, Sovyet nüfuzunun artmasına tepki göstermeye başlamışlardır³⁸.

İli bölgesindeki Kazaklar, Altay'da Osman Batur'un başlattığı mücadeleye katılmamışlardır. İli yönetimine sadık kalmayı seçmelerinin en önemli nedeni İli bölgesinin Sovyet sınırına yakın olması sebebiyle Sovyet etkisinin daha çok görülmesidir³⁹. Osman Batur ve Altay bölgesindeki Kazaklar Gulca yönetimine sırtını dönerken Delihan, Ebulhayr gibi liderler Sovyet yanlısı yönetimi desteklemişlerdir⁴⁰.

Osman Batur, Doğu Türkistan-Moğolistan sınırındaki Tayinköl'e yerleşmiş, bir yandan İli yönetimine direnmiş diğer yandan Urumçi'deki Guo-Min-Dang Hükümeti ile görüşmüştür. Daha sonra Alibek Hakim de Osman Batur'a

³⁴ 15 Kasım 1944'te Özbek asıllı Alihan Töre başkanlığında Bağımsız Doğu Türkistan Cumhuriyeti kurulmuştur. Alihan Töre 1946 Koalisyon Hükümeti'nde olmayı reddetmiş, daha sonra gizemli bir biçimde ortadan kaybolmuştur. Bkz. Barnett, a.g.e., 269.

³⁵ Forbes, a.g.e., 364.

³⁶ DTTMK Sovyetler Birliği'ne kaçan Doğu Türkistanlıların 1943 yılında Alma-atı Kazakistan'da kurdukları 'Doğu Türkistan Türkleri Milli Kurtuluş Komitesi'nin kısaltmasıdır. Bkz. Kul, Ö. (2009). "Osman Batur ve Doğu Türkistan Milli Mücadelesi", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 179.

³⁷ Lattimore a.g.e., 146-147.

³⁸ Boorman-Howard, a.g.e., C.IV, 47; Barnett, a.g.e., 276.

³⁹ Barnett, a.g.e., 274.

⁴⁰ Barnett, a.g.e., 275.

katılmıştır⁴¹. Osman Batur'un İli Hükümeti'ne sırt çevirmesi onlar için bir kayıptır. Çünkü Osman Batur'un gidişi ile pek çok Kazak, İli Milli Ordusunu terk etmiştir. Bu durum İli Ordusu için bir sorun niteliğindedir⁴². Bunun nedeni Osman Batur ve Alibek Hâkim gibi milliyetçilerin elinde silahlı kuvvet olmasıdır. O sıralarda bilinen Osman Batur'un 1.500 askeri olduğudur⁴³.

Guo-Min-Dang Hükümeti ile İli İhtilalcileri arasında ateşkes yapılmadan evvel, 1945 yılının Ağustos ayında Kaşgar bölgesinde bir ayaklanma başlamıştır. Sebebi ve amacı tam bilinmeyen bu ayaklanma Sovyet çabaları ile bastırılmıştır. Bu ayaklanma göstermiştir ki ülkenin güneyinde de ihtilal için hazır bir ortam vardır⁴⁴. Ocak 1946'da güneybatıdaki ihtilalciler Poskam ve Kargılık'ı alarak Yarkent'e hücumla geçmişlerdir. Guo-Min-Dang bu saldırıyı püskürtmeyi başarmıştır. Chang Ching-chung yönetiminde kurulan koalisyon hükümeti Pamir bölgesindeki ihtilalcileri yenmiş ve Hindistan yolunun kontrolü tekrar sağlamıştır⁴⁵.

Kasım 1946'ya gelindiğinde İli Milli Ordusunda 10 bin kişiye yakın Kazak'ın Osman Batur'a karşı savaşmayı istemeyerek orduyu terk ettiği kaydedilmiştir⁴⁶. Ayaklanmalar yalnızca Guo-Min-Dang'ın kötü yönetiminin bir sonucu değildir. Türkçü ve İslamcı bir özellik taşır. Bu yönüyle ayaklanmaların yalnızca Çin karşıtı olduğu söylenemez. Sovyet karşıtı olduğu bellidir. Sovyetler, Kırgız ve Taciklerden oluşan ordularıyla olaylara müdahale ederek isyanı kontrol altına almaya çalışmışlardır⁴⁷.

Mesud Sabri Baykozi'nin Başa Gelmesi

1946 Mart ve Nisan'da 300 bin Sovyet askeri Mançurya'dan geri çekildiği halde Moskova Çin'den umduğu tavizleri koparamamıştır. Ancak Çin topraklarından 9 milyar Amerikan doları savaş ganimeti elde etmiştir⁴⁸. Çin'de Guo-Min-Dang

⁴¹ Hayıt, B. (1975). Rusya ile Çin Arasında, İstanbul, 320.

⁴² Boorman-Howard, a.g.e., C.IV, 47, Barnett, a.g.e., 264-265.

⁴³ Kazakistan ve Doğu Türkistan Tarihinin Meseleleri. (1962). Kazak SSR İlim Akademisi

⁴⁴ Forbes, A. (1981). "Muslim Separatism in Northwest China During the Republican Period 1911-1949", Phd Thesis School of History University of Leeds, 458.

⁴⁵ Beloff, M. (1953). Soviet Policy in the Far East, 1944-51, London: OUP, 98.

⁴⁶ Barnett, a.g.e. 265.

⁴⁷ Lattimore, a.g.e., 139.

⁴⁸ Clubb, O. E. (1971). China Russia The Great Game, Colombia Universty Press, 355-356.

idaresi, askeri bakımdan komünistlere göre daha zayıf durumdadır. Sovyetler Guo-Min-Dang'dan istediği tavizi alamayınca komünistleri teşvik ederek kendilerinin boşalttığı Mançurya bölgesine Nisan, Mayıs, Haziran aylarında Çinli komünistlerin yerleşmesini teşvik etmiş ve Çinli Komünistler Mançurya bölgesini işgal etmiştir. Yani Sovyetlerin boşalttığı bölgelerin büyük bölümüne Komünist Çinliler yerleşmiştir. Bu durum Guo-Min-Dang idaresinin Doğu Türkistan'da hem Sovyetlere hem de onun himayesindeki İli Hükümeti'ne karşı tavrı almasına neden olmuştur⁴⁹.

1946 sonbaharından itibaren Chang Chih-chung'un hem Doğu Türkistan halkı arasında hem Guo-Min-Dang arasında itibar kaybetmeye başladığını görüyoruz. Chang, İli meselesini savaşız çözmek istemiştir. Hem herkesi memnun etmeye çalışan tavrı hem de Doğu Türkistan'a yaptığı gezilerde tutarsız konuşmalar yapması itibarını yitirmesine neden olmuştur⁵⁰. Bu sıralarda Guo-Min-Dang'ın idare ettiği yedi vilayette Çinli memurlar, Üç Vilayet Vekillerine karşı tekrar harekete geçmek için hazırlıklara başlamıştır. Chang devrinin sonuna kadar Doğu Türkistan'da Guo-Min-Dang Partisi üye sayısını arttırmaya çabalamıştır⁵¹.

Osman Batur, 1946 yılının yaz aylarında hem İli Çin Ordusu hem de Moğollarla çatışmıştır.1946-1947 kış mevsimini Baytik Boğda'da geçiren Osman Batur, Moskova'nın Doğu Türkistan'daki çıkarları ve Moğolistan'ın sınır güvenliği açısından tehdit edici olmayı sürdürmüştür⁵².

Müslümanlar arasındaki siyasi ayrılıklar Guo-Min-Dang Hükümeti'nin işine yaramış, Çinliler nüfuzlarını arttırmışlardır. 1946 yılının ağustos ayında Osman Batur, Üç Vilayete karşı bir hücum başlatmış ve Altay'ı geçici olarak işgal etmiştir. İli Milli Ordusu yardıma gelerek Osman Batur'u Altay bölgesinden çıkarmıştır⁵³.

Şubat 1947'ye geldiğimizde Urumçî'de büyük bir isyan çıkmıştır⁵⁴. İsyanın sebebi 1946'da Urumçî'de Çinlilerle yapılan anlaşmalar sonrasında halkın bir rahatlama yaşamayı beklerken Çinlilerin anlaşmaları hiçe sayması olmuştur⁵⁵. İnsanların

⁴⁹ Tuncer, a.g.t., 78.

⁵⁰ Forbes, a.g.e., 380.

⁵¹ Lattimore, a.g.e., 92-93.

⁵² Forbes, a.g.e., 393.

⁵³ Barnett, a.g.e., 276.

⁵⁴ Chen, J. (1977). The Sinkiang Story, New York: Macmillan, 254.

⁵⁵ Boorman-Howard, a.g.e., C.I, 44.

sokaklara dökülüp hükümet konağını kuşattığı 25 Şubat günü Guo-Min-Dang Partisi'nin boş durmayıp, Ahmedcan Kasımi ve Burhan Şehidi'ye suikast düzenleme hazırlığı içinde olduğu Chen tarafından iddia edilmiştir⁵⁶. Uygurlar, hükümete dilekçeler takdim ederek vergilerin yarıya düşürülmesi, yönetimde yerli memurlar için daha fazla yer alması, Çinli birlikler ve Çin polisinin keyfi uygulamalarına zulümlerine son vermesi, siyasi tutukluların serbest kalması, halkın çok zulüm gördüğü yerlerde yeniden seçimler yapılması ve bunun gibi insani isteklerde bulunmuşlardır⁵⁷.

17 Mayıs 1947'de Doğu Türkistan eyaleti başkanlığına Mesut Sabri Baykozi, Genel Sekreterliğe İsa Yusuf Alptekin getirilmiştir⁵⁸. İsa Yusuf Alptekin, Chang'ın görevden alınma sebebini şu sözlerle açıklar; *"Doğu Türkistan'ın muhtelif yerlerine yerleşmiş olan mutaassıp, şovenist ve insafsız Çin askerleri, halka tanınan mahdud hak ve salahiyetlere kıskançlıkla saldırdılar. Buldukları yerde dâhili işlere müdahale etmeye ve halka zulme başladılar. Chang ise bunlara göz yumdu, şikâyetlere ehemmiyet vermedi ve adeta yapılan gaddarlıkları teşvik etti"*⁵⁹. Doğu Türkistan Hükümetindeki bu değişiklikten sonra İsa Yusuf ve Mesut Sabri'nin ilk işi hükümetten Sovyet taraftarlarını temizlemek olmuştur⁶⁰.

Guo-Min-Dang, Mesut Sabri'yi başa getirmiş çünkü bu sayede İli vadisindeki Sovyet taraftarı Uygular ile ülkenin güneyindeki Sovyet aleyhtarı Uygurların arasını açarak, güney ve batıdaki Uygurlara bir bölünme yaşatmak istemiştir. Ama Guo-Min-Dang'ın atladığı bir durum vardı ki o da Mesut Sabri'nin ülkenin güneyinde bir desteği olmayışıdır⁶¹.

Baykozi'nin hükümet başına getirilecek olmasına Doğu Türkistan Meclisi'nde 90 üyenin 63'ü karşı çıkmıştır. Sokaklarda Sovyet taraftarı Gulca Vekillerinin adamları Baykozi aleyhine bildiriler dağıtmış, meclis dışında gösteriler düzenlenmiştir⁶².

⁵⁶ Chen, a.g.e., 254.

⁵⁷ Barnett, a.g.e., 251.

⁵⁸ Alptekin, İ. Y. (1985). Esir Doğu Türkistan İçin, İstanbul: Doğu Türkistan Neşriyat Merkezi, 507.

⁵⁹ Alptekin, İ. Y. (1981). Doğu Türkistan Davası, İstanbul: Marifet Yayınları, 185.

⁶⁰ Hayıt, B. (2004). Türkistan Devletlerinin Milli Mücadele Tarihi, TTK, 329. Kul, Ö.(2010). Esir Doğu Türkistan İçin 1, İsa Yusuf Alptekin'in Milli Mücadele Hatıraları, Ankara: Berikan Yayınevi, 526.

⁶¹ Barnett, a.g.e., 256-257.; Hayıt, a.g.e., 330.; Chen, a.g.e., 251.

⁶² Hayıt, a.g.e., 330; Barnett, a.g.e., 252-253.

Baytik Boğda Olayı

Alihan Töre'nin aniden ortadan kaybolması ile yerine Hâkim Beg Hoca getirilmiştir. Ancak gerçek söz sahibi Ahmetcan Kasımı'dır⁶³. Onun bir Rus kuklası haline gelmiş olması karşısında tekrar mücadeleye başlamak zorunda hisseden Osman Batur'u⁶⁴ Guo-Min-Dang destekleyip silahlandırmıştır. Osman Batur'un Doğu Türkistan-Moğolistan sınırındaki varlığı Rusları rahatsız etmiştir. Bu sebepten ötürü Ruslar Osman Batur'un Altay'ın güneyindeki ve Kumul'un kuzeyindeki birliklerini ortadan kaldırmayı hedeflemiştir. Osman Batur ise 1946'da Baytik Boğda bölgesinde karargâh kurmuştur⁶⁵.

1911 yılına dek Çin İmparatorluğu sınırlarında bulunan Baytik Boğda⁶⁶ bölgesi Qing Hanedanlığının yıkılıp Moğolistan'ın Moğolistan Halk Cumhuriyeti adıyla ayrılmasına kadar siyasi önemi olmayan bir yerdir. Ancak Moğolistan'ın ayrılışı bölgeye stratejik bir önem kazandırmıştır.⁶⁷ Aslında Doğu Türkistan yönetimi bu bölgeyi kendi sınırlarına dâhil görmemiştir. Çünkü Kazaklar, Baytik Boğda'daki otlaklardan yaz aylarında yararlanmış, kışları atlarını burada bırakarak koyun ve inekleriyle Cungarya bölgesine göçmüşlerdir. Buradaki Kazakları "baş belası" olarak gören yönetim onları Doğu Türkistan sınırları içinde olmayan bölgelere göndermeye çalışmıştır. 1911-1942 yıllarında Doğu Türkistan idaresi Baytik Boğda bölgesini sınırları dışında düşünmüşlerdir⁶⁸. Ama merkezi Çin Hükümeti bu görüşe katılmamış, 1942 de Guo-Min-Dang Doğu Türkistan'da hâkimiyeti ele geçirince Chunking Yönetimi stratejik öneminin farkında olduğu Baytik Boğda

⁶³ Bir Çin haberi Ahmet Can Kasımı için: "İç hainlerin rehberliği olmadan hiçbir yabancı saldırgan gelmez" diyerek, Kasımı'yi Sovyetler Birliği'nin bir himayesi olarak nitelendirmiştir. Bkz; NARA (No:367,13 Haziran 1947).

⁶⁴ Oraltay, H. (1978). Kazak Türkleri, İstanbul: Tavilli Matbaası, 158.

⁶⁵ Forbes, a.g.e., 388; Kul, Ö.(2009). a.g.t. s.221.

⁶⁶ 15 km genişliğinde ve 30 km uzunluğundaki bu dağ silsilesi Doğu Türkistan-Moğolistan sınırı boyunca uzanır. Suyu da bol olan bu bölge Doğu Türkistan-Moğolistan sınırında iyi bir askeri istihkâm bölgesine dönüşmüştür. 1915 yılında Çin-Moğolistan-Rus Antlaşması'nda Çin-Moğolistan sınırının yeniden bir ikili anlaşma ile belirlenmesi belirtilmiş ama bu durum Hiç gerçekleşmemiş, Baytik Boğda bölgesi Çin ve Moğolistan arasında hep tartışma konusu olarak kalmıştır. Bkz. Lamb, A. (1968). Asian Frontiers; Studies in a Continuing Problem, Londra, 198.

⁶⁷ Lamb, a.g.e., 198.

⁶⁸ Lattimore, a.g.e., 100.

bölgesini tekrar ele geçirmek için uğraşmış hatta Çin, 1962 yılına kadar bölgenin kendisine ait olduğunu iddia etmiştir⁶⁹.

Osman Batur önderliğindeki Kazakların Baytik Boğda'ya göç etmek zorunda kalması bu bölgede bir gerginlik olduğunun göstergesidir⁷⁰. Kaynakların çoğu Osman Batur'un önderliğindeki Kazakların Altay'dan doğrudan doğruya Baytik Boğda bölgesine göçtüğü konusunda hemfikirdir⁷¹.

Osman Batur'un 1946 yaz aylarında hem Moğolistan Halk Cumhuriyeti sınır muhafızları hem de İli Milli Ordusu birlikleri ile çatışmıştır⁷². Önce küçük çatışmalar olarak başlamış sonbahar aylarında Osman Batur'un Altay'ın kuzeyine yaptığı harekât Gulca, Ulan Batur hatta Moskova da bile endişeyle takip edilmiştir. Osman Batur bu harekâtında başarısız olarak Baytik Boğda'ya dönmek zorunda kalmıştır. 1946-47 kışını Baytik Boğda'da geçiren Osman Batur başarısız olmuştur ancak hem Moğolların sınır güvenliğini hem de Doğu Türkistan'daki Sovyet çıkarlarını tehdit etmeye devam etmiştir. Mesut Sabri Baykozi başkanlığa getirildiği zaman Sovyetler, Osman Batur'un karargâhına saldırmış, Urumçi ve Nanking Hükümeti'ne huzursuzluklarını hissettirmiştir⁷³. Mesut Sabri ve İsa Yusuf Alptekin başta olmak üzere milliyetçi cephe Osman Batur'a moral vermiş, gerekli olan şeyler için yardımda bulunmuşlardır⁷⁴.

26 Mayıs 1947'de Baytik'te bir bölük Moğol askeri Osman Batur birliklerine saldırmış ancak geri püskürtülmüşlerdir. 24 at ile beş makineli tüfek, sekiz de Moğol esir ele geçirilmiştir⁷⁵. 2 Haziran 1947'de Moğolistan Halk Cumhuriyeti Baytik'te bulunan Çin birliklerinin 24 saat içinde bölgeyi boşaltmasını istemiştir. 5 Haziran 1947'de ise Çin askerleri sınırdan girdi diyerek altı saat boyunca Baytik'i bombalamışlardır. 4 gün boyunca Moğol askerleri ve Osman Batur birlikleri çarpışmışlardır. Sekizinci günün sonunda Moğollar bir şey elde

⁶⁹ Godfrey, L. (1956). *Kazakh Exodus*, London: Evans Brothers, 128-129.

⁷⁰ Lattimore, a.g.e., 100.

⁷¹ Boorman-Howard, a.g.e., C.III, 47; Barnett, a.g.e., 276.

⁷² Lattimore, a.g.e., 100; Boorman-Howard, a.g.e., C.III, 47; Kul, Ö.(2018). "Efsaneden Gerçeğe Osman Batur(1899-29 Nisan 1951)".*Türk Yurdu*, S.366, 80-81.

⁷³ Forbes, a.g.e., 393.

⁷⁴ Kul, Ö. (2011). *On Yıla Sığın Efsanevi Ömür Osman Baturhan*, İstanbul: Doğu Türkistan Göçmenler Derneği, 127.

⁷⁵ Kadiri, P. (2009). (Ülke Tarihi) *Baturlar: Doğu Türkistan Milli Mücadele Tarihi(1930-1949)*, Ankara: Berikan Yayınevi, 156.

edemeyerek bölgeyi terk etmişlerdir⁷⁶. Moğolistan Halk Cumhuriyeti Osman Batur birliklerine karşı bu saldırıda 4 veya 5 Sovyet uçağından destek almıştır⁷⁷.

Mahalli anlamda Moğolistan'ın zaferi ile biten Baytik Boğda olayıyla Osman Batur birlikleri 1946'daki işgal öncesi bölgeye kadar geri püskürtülmüştür. Çatışmalar eski şiddetinde devam etmemiş ancak 1948 yılı ortalarına dek sürmüştür. Guo-Min-Dang'ın Baytik Boğda cephesindeki komutanı Tuğgeneral Han Yu-Wen iki ülke arasındaki sınır çizgisinin dağların 60 km kuzeyinde olması gerektiğine vurgu yapmıştır⁷⁸.

Rus Tass Haber Ajansı Rusların, Moğol birliklerine böyle bir yardım yaptığını yalanlamıştır⁷⁹. Çin'de 12 Haziran 1947'de çıkan bir haberde: *“Çin, Dış Moğolistan'ın kendi bölgeleri olduğu ancak son zamanlarda özerklik kazandığı, Sovyet uçaklarının Dış Moğol birliklerini desteklediği, bu durumun Çinlileri yalnızca üzmeyip aynı zamanda çok öfkeliendirdiğini, Çin Hükümetinin Sovyetler Birliğini resmen protesto ettiğini”* yazmıştır⁸⁰.

Çin bölgeye olaylara müdahale etmesi için birliklerini Baytik Boğda bölgesine yollamış⁸¹, aynı zamanda Moskova'da bulunan Çin büyükelçiliği vasıtası ile olayı protesto etmiştir⁸². Sovyet-Moğol ittifakı 1947 yılı ortalarında Çinlileri Baytik Boğda bölgesinden çıkmak zorunda bırakmıştır⁸³.

Diğer bir habere göre ise: *“Dış Moğol birlikleri Sinkiang topraklarımızı işgal ediyor ve Sovyet uçakları savaşa katılıyor. Görünüşe göre bu planlı bir askeri saldırı. Bu olaydan fazlasıyla çileden çıkan biz Çinliler, Sovyet yetkililerinin dikkatini özellikle Çin-Sovyet anlaşmasının ruhuna ve ayrıca Sinkiang'ın içişlerine hiçbir müdahaleyi taahhüt etmeyen Sovyet muhtırasına çekmek istiyoruz. Dış Moğol birliklerinin hiçbir gerekçe göstermeden başlattığı askeri saldırganlığı derhal durdurmalılar. Çin topraklarının ve egemenlik haklarının bütünlüğü ve bağımsızlığı ilkesinde ısrar ediyoruz”*. (NARA, (No: 366, 12 Haziran 1947)

⁷⁶Kadiri, a.g.e., 156, Çandarlıoğlu, G. (2006). Özgürlük Yolu, Nurgocay Bahadır'ın Anılarıyla Osman Batur(2006), İstanbul: DTV Yayınları, 118.

⁷⁷ Clubb, a.g.e., 321; Barnett, a.g.e., 267.

⁷⁸ Barnett, a.g.e., 266-267.

⁷⁹ NARA, No.185, 15 Haziran 1947.

⁸⁰ NARA, No.366,12 Haziran 1947.

⁸¹ Barnett, a.g.e., 236.

⁸² Clubb, a.g.e., 368

⁸³ Clubb, a.g.e., 369.

Çin, Moğol ve Sovyet Çekişmesi İçerisinde Osman Batur'un Baytik Boğda Mücadelesi

Osman Batur birlikleri 1946 sonları 1947 yılı başlarında Baytik Boğda'yı geçerek bu dağların kuzeyindeki Moğol hâkimiyetinde olan ama Çin'in kendi toprakları arasında olduğunu iddia ettiği bölgeye sokulmuştur. Osman Batur kuvvetleri, Sovyet desteğini arkasına alan Moğollar tarafından 1947 Haziran'ından önce işgal ettiği yerlere geri çekilmeye zorlanmıştır. Baytik Boğda Olayı Moğolların zaferi ile sonuçlanmıştır⁸⁴.

Baytik Boğda aslında Çin ve Sovyetlerin Doğu Türkistan'ı kim elinde tutacak mücadelesidir. Manas Nehri ve Bâytik Boğda bölgesinin kuzey bölgeleri Çin'in zayıf olduğu dönemlerde, Çin ve Sovyet Rusya'nın fiili sınırı sayılmıştır. Sovyetler, Osman Batur kuvvetlerini Bâytik Boğda'dan çıkarttıktan sonra da Çin üzerindeki baskılarını devam ettirip hem Chungking Hükümeti'ni hem de Baykozi Hükümeti'ni baskı altında tutmuştur. Baytik Boğda Olayından kar sağlayan Sovyetler Birliği olmuştur⁸⁵.

Çin basını, Sovyet dostluğunu pekiştirmek için Dış Moğolistan'ın bağımsızlığını kabul ederek⁸⁶ büyük bir fedakârlıkta bulduklarını ama bunun Çin'in kuzeyinde barış ve istikrarı getirmediğini yazar⁸⁷. Çin'in basın incelemelerinde sık sık rastladığımız bir ifade de Dış Moğolistan güçlerinin Sovyet destekli bu işgalinin 2. Mukden olayı⁸⁸ olmasını istemedikleri yönündedir.

Baytik Boğda olayı Rusya ve Çin arasında büyük mesele olmuş hatta Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne kadar aksettirilmiştir⁸⁹. 28 Temmuz 1947 Güvenlik Konseyi'nde Ruslar ve Çinliler birbirlerini itham etmişlerdir. Ancak zaten onlar birbirlerine saldırmamışlardır. Her iki tarafın hücumlarına uğrayan Türkistanlılar ve Osman Batur olmuştur⁹⁰.

⁸⁴ Barnett , a.g.e., 266-267; Clubb, a.g.e., 369.

⁸⁵ Kul, a.g.t., 224.

⁸⁶ Ruslar Çin'in Dış Moğolistan'ın istiklalini kabul etmesi şartıyla İli Hükümeti'ni desteklemekten vazgeçeceğini, Üç Vilayetin Çin'den kopmamasını sağlayacaklarını taahhüt etmişlerdir.

⁸⁷ (NARA, No.367, 13 Haziran 1947).

⁸⁸ Mukden Olayı; Japonya'nın 1932 yılında Güney Mançurya'da yer alan Mukden'de kendilerinin sorumlu olduğu basit bir patlamayı Çin'in yaptığını bahane ederek Mukden'i işgal etme olayıdır. Bkz. Belge, M. (2012). Militarist Modernleşme Almanya, Japonya ve Türkiye, İstanbul: İletişim Yayınları, 413.

⁸⁹ Wei, H. (1956). China and Soviet Russia, New York: David Van Nostrand Company, 205.

⁹⁰ Oraltay, a.g.e., 159,

1948 senesinin temmuz ayında ülke meclisi içinde de huzursuzluk baş göstermiş, Turfan, Hoten, Aksu, Karaşehir ve üç vilayet vekillerinin de olduğu 27 ye Baykozi Hükümeti ile sorunları dolayısıyla Urumçi'den Gulca'ya gitmiřlerdir⁹¹. Sonrasında Urumçi ve Gulca arasında doğrudan bir bağlantı olmamiş, Baykozi'nin gelişi Urumçi'deki Türk-Çin Koalisyon Hükümeti'ni de güneybatıdaki halkı da ikiye blmiştir. Beyler ve toprak ağaları Urumçi'yi desteklemiş, iftci kesim Gulca idaresini desteklemiştir. Ulema kesimi ve dindar kesim ise tarafsız kalmayı tercih etmiřtir⁹².

20 Mayıs 1948'de Altay'ı terk eden Osman Batur oncu Akşi'ye gelmiş burada yaklaşık 150 kişiden oluşan Kazak liderleri ile büyük bir toplantı yapmıştır. Osman Batur, onlara Baytik'e çekileceğini, isteyenin kendisiyle gelmesini, savaştıkları kişilerinin kanından olan komünist kardeşleri olduğunu, Baytik'te güçlendikten sonra buraları kurtaracağını söylemiştir. Burada Moğollar tekrar saldırıya geçmiş ve geri pskrtlmştir. Burada iken kendisine Canımhan Hacı'dan hükümet tarafından erzak yardımı yapılacağı haberini almıştır. Bin deve, erzak ve ihtiyaç yardımı yapılmıřtır⁹³. Aynı yıl Osman Batur Urumçi'yi ziyaret etmiş, İsa Yusuf Alptekin tarafından kendisine büyük bir karşılama töreni hazırlanmıřtır⁹⁴.

1951 yılına kadar mücadelesini sürdüren Osman Batur, emperyalizme karşı bağımsızlık savaşi vermiş, Altaylarda büyük bir düşman çemberi içerisinde olan kendisi değilmiş gibi kanının son damlasına kadar kahramanca savaşmıştır. Esir edilmeden evvel kendisine artık g etmelisin, Komünistlere karşı mücadele şansımız kalmadı denildiğinde memleketini bırakıp gitmeyi reddetmiřtir⁹⁵.

SONUÇ

⁹¹ Lattimore, a.g.e., 98.

⁹² Lattimore, a.g.e., 97.

⁹³ andarlıoğlu, a.g.e., 136-137.

⁹⁴ Alptekin, Esir Doğu Türkistan İçin, a.g.e., 530.

⁹⁵ Hayit, Türkistan Devletlerinin Milli Mücadele Tarihi, 331. Büyük Türk kahramanı Osman Batur 29 Nisan 1951'de Urumçi'de Çin Komünist Devrimcileri tarafından kurşuna dizilerek şehit edilmiştir

Uzun zaman kıymeti bilinmeyen büyük Türk kahramanı Osman Batur, unutulmaz mücadelesiyle tarihe kazanmıştır. Onun amansız mücadelesini dünyaya duyuran olay ise Baytik Boğda'da Ruslar ve onun kuklası olan Moğollar ile yaptığı mücadele olmuştur.

Baytik Boğda bölgesi mesafe olarak Urumçi'ye de Ulan Batur'a da uzaktır. Bu da bölgede sığınmayı kolaylaştıran bir etkidir. Osman Batur'un bölgeyi tercih etmesinin nedeni de bu olmalıdır. Chang Chih-chung'un yerine Mesut Sabri Baykozi'nin getirilmesiyle Sovyet aleyhtarı Uygur milliyetçilerinin Urumçi de yüksek makamlara gelmesi ve Osman Batur birliklerinin Doğu Türkistan – Moğolistan sınırında faaliyete geçmesi Moskova'nın memnun olabileceği bir durum değildir. Çünkü Sovyet Rusya, Müslümanların Orta Asyadaki milli hareketlerinin Rusya içerisindeki Müslümanlarında harekete geçirebileceği endişesini taşımaktadır.

Baytik Boğda'da verilen bu mücadelenin neden önemli olduğu sorusuna gelirse, Kazaklar da mühimmat yoktur, uçak yoktur, sayıları azdır ancak düşman çok büyük imkânlarla sahip ve sayıca çok fazladır. Yine de onlar dilini, dinini, kültürlerini korumak adına mücadeleden vazgeçmemişler ve büyük başarılar elde etmişlerdir. Yani aslında onlar modern silahlara yenilmişlerdir. Ayrıca bu kahramanca mücadele Osman Batur isminin dünya basınında yer bulmasını sağlayıp, yankı uyandırması açısından çok önemlidir.

Çin'in Baytik Boğda'nın sınırları içerisinde olduğunu söyleyip Osman Batur birliklerine yardım etmeye çalışırken amacı yalnızca Sovyetlerin Doğu Türkistan topraklarına müdahalesini engellemektir. Binlerce yıldır Türk toprağı olan Doğu Türkistan'ı bir eyaleti olarak görüp Türkistan halkını ezen Çin, yer altı, yer üstü kaynaklarıyla, stratejik ve jeopolitik önemiyle adeta bir nimet olan ve asıl sahiplerine bile vermediği bu toprak parçasını Ruslar ile paylaşmaktan çekinmektedir. Çin basını, topraklarına Rus müdahalesi olarak gördüğü bu olayı günlerce kınamış, Ruslara ağır yaptırımlar uygulayacaklarını dile getirmişlerdir.

Rusların ise Baytik Boğda'da Osman Batur ve Doğu Türkistan halkının verdiği mücadeleyi bastırmak istemesinin önemli bir sebebi ise eğer Doğu Türkistan halkı bağımsızlığa kavuşursa SSCB idaresindeki Özbekistan, Kırgızistan, Kazakistan gibi kardeş ülkelerin bağımsızlığına yol açabileceği ihtimalidir.

Baytik Boğda mücadelesi Moğolistan ile Osman Batur birlikleri arasında verilmiş gibi görünse dahi gerçek sorun Sovyetler ile Çin arasındaki Türkistan'a hâkim olma mücadelesidir. Zikretmiş olduğumuz bu dönemde ve daha öncesinde, Çin'in zayıf olduğu zamanlarda, Manas Nehri ve Baytik Boğda bölgesinin kuzey kanatları fiili Çin-Sovyet sınır hattını oluşturuyordu. Sovyetler Birliği, Baytik'ten Osman Batur'un birliklerinin çıkarılmasından sonra da bölgede Çin'i dolaylı olarak baskı altında tutmuştur. Ruslar böylece Nanking'deki Merkez Çin Hükümeti ile açıkça arayı bozmadan, Doğu Türkistan'da 1947 yılında kurulan Mesut Sabri Baykozi yönetimini sıkıştırmayı amaçlamıştır Uluslararası açıdan bakıldığında, her ne kadar pahalıya mal olsa da Baytik Boğda Olayından karlı çıkan taraf Ruslar olmuştur.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

NARA (NN081200, 20 OCAK 1950)
NARA, (No: 185, 15 Haziran 1947)
NARA, (No: 366, 12 Haziran 1947)
NARA, (No:367 13 Haziran 1947)
FO (C1016/a, 23 Şubat 1951)

Araştırma ve Tetkik Eserler

Adıbelli, B. (2008). Doğu Türkistan. İstanbul: Kültür Sanat Yayıncılık.
Alptekin, İ. Y. (1981). Doğu Türkistan Davası. İstanbul: Marifet Yayınları.
Alptekin, İ. Y. (1985). Esir Doğu Türkistan İçin. İstanbul: Doğu Türkistan Neşriyat Merkezi.
Alptekin, İsa Yusuf(2010). Esir Doğu Türkistan İçin 1- İsa Yusuf Alptekin'in Mücadele Hatıraları(yayına haz. Ömer Kul), Berikan Yayınevi.
Barnett, A. D. (1963). China On The Eve Of Communist Takeover. London: Thames and Hudson.
Belge, M. (2012). Militarist Modernleşme Almanya, Japonya ve Türkiye. İstanbul: İletişim Yayınları.
Beloff, M. (1953). Soviet Policy in the Far East, 1944-51. London: OUP.
Boorman H.L., & H. (1967). Biographical Dictionary of Republican China (Cilt III). New York: Columbia UP.
Boorman, H. &. (1967). Biographical Dictionary of Republican China (Cilt I). New York: Columbia UP.
Chen, J. (1977). The Sinkiang Story. New York: Mac Millan.

Çin, Moğol ve Sovyet Çekişmesi İçerisinde Osman Batur'un Baytik Boğda Mücadelesi

- Clubb, O. E. (1971). *China Russia The Great Game*. Colombia Universty Press.
- Çandarlıoğlu, G. (2006). *Özgürlük Yolu, Nurgocay Bahadır'ın Anılarıyla Osman Batur*. İstanbul: DTV Yayınları.
- Dağcı, K. &. (2013). Çin'in Doğu Türkistan Politikası ve Azınlık Hakları Bağlamında Hak İhlalleri. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi* , 11-29.
- Forbes, A. (1981). *Muslim Separatism in Northwest China During the Republican Period, 1911-1949*. . Phd Thesis School of History University of Leeds.
- Forbes, A. D. (1990). *Doğu Türkistan'daki Harp Beyleri*. Münih: Doğu Türkistan Vakfı.
- Hayit, B. (1975). *Rusya ile Çin Arasında*. İstanbul: Otağ.
- Hayit, B. (2004). *Türkistan Devletlerinin Milli Mücadele Tarihi* . Ankara: TTK.
- Hayit, B. (Ocak 1999). "Doğu Türkistan'ın Türk Dünyasındaki Önemi". *Türk Dünyası Tarih ve Kültür Dergisi*(145), 36-39.
- Kadiri, P. (2009). *Baturlar: Doğu Türkistan Milli Mücadele Tarihi*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Kul, Ö. (2011). *On Yıla Sığan Efsanevi Ömür Osman Baturhan*. İstanbul: Doğu Türkistan Göçmenler Derneği.
- Kul, Ö. (2009). *Doğu Türkistan Milli Mücadelesi Ve Osman Batur(1941-1951)*.İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi.
- Kul, Ö. (2018). "Efsaneden Gerçeğe Osman Batur". *Türk Yurdu*. S.366, 78-84.
- Kurban, İ. (1992). *Şarki Türkistan Cumhuriyeti: 1944-1949*. Ankara: TTKB.
- Lamb, A. (1968). *Asian Frontiers ; Studies in a Continuing Problem* . Londra.
- Lattimore, O. (1950). *Pivot Of Asia*. Boston: An Atlantic Mounthly Press Book.
- Lias, G. (1956). *Kazak Exodus*. London: Even Brothers.
- Mingulov, N. (1962). *The Uprising in North-West Xin-jiang, 1944-1949*. CAR, II(2), 181-195.
- Oraltay, H. (1978). *Kazak Türkleri*. İstanbul: Tavilli Matbaası.
- Togan, Z. V. (1981). *Umumi Türk Tarihine Giriş*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Tuncer, T. (2015). *1949-1964 Yılları Arasında Doğu Türkistan'da İstiklal Mücadelesi ve Türkiye'ye Yapılan Göçler* . Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi.
- Weil, H. (1956). *China and Soviet Russia*. New York: David Van Nostrand Company.

EKLER

Hsin Sheng Pao (Gen. Tu Yu-ming), Peiping
12 June 1947

We Protest Against Invasion of Foreign Power into Sinkiang

During recent years numerous incidents have taken place in Sinkiang. There was even a rebellion in Southern Sinkiang. Superficially these incidents were caused by racial problems or contention for the governing power, but actually they were instigated by outsiders. What we want to say in this connection is the fact that Outer Mongolia had traditionally been our territory and has been granted autonomy and independence only recently. The friendship between China and the Soviet Union should be intimate and with a view to concluding a friendship treaty, China formally recognized the independence of Outer Mongolia. But, unfortunately, facts show that our taking over of the Northeast was obstructed while people's rebellions took place incessantly in Sinkiang. Now when war is being intensely carried on in the Northeast, Soviet planes are supporting Outer Mongolian troops invading Chinese Sinkiang province. All this in the Soviet friendship returned to us for the great sacrifice which we have made. This is not only regrettable, but has enraged the Chinese people. It is learned that our government has formally lodged a solemn protest against the Soviet Union. As this affects our status as an independent nation, our government must take resolute steps if no explicit and reasonable answer is given by the Soviet Union. (Summary)

Hua Pei Jih Pao (KUN HOI), Peiping
12 June 1947

We Protest Against the Invasion of Sinkiang by Outer Mongolian Troops

The intimate friendship between China and the Soviet Union was contracted through the candidness and sincerity of their two great leaders -- Dr. Sun Yat-sen and Lenin. Unfortunately, during the Chinese war of resistance, while extending assistance to China on the one hand, the Soviet Union concluded a pact with Japan to recognize the puppet "Manchukuo". After the war, China made great concessions in connection with the issues of the Chinese Changchun railway, Dairen and Port Arthur, in exchange for Soviet friendship. Independence for Outer Mongolia was especially a most enlightened and realistic expression on the part of the Chinese people for building peace.

Thus, judged from the Chinese relationship with the Soviet Union and Outer Mongolia, China, on her part, has done all she could in faithfully observing the obligations of the treaties. But now Outer Mongolian troops invade our Sinkiang territory and Soviet planes participate in the fighting. Apparently this is a planned military aggression. Much infuriated by this incident, we Chinese people want to call the attention of the Soviet authorities especially to the spirit of the Sino-Soviet treaty, as well as to the Soviet memorandum pledging no interference in the internal affairs of Sinkiang. They must immediately stop the military aggression of Outer Mongolian troops started without any justification. We insist on the principle of integrity and independence of Chinese territory and sovereign rights. (Summary)

Sinkiang'da Yabancı Güçlerin İşgalini Protesto Eden Çin Haberleri, 12 Haziran 1947 NARA,
(No:366, 12 Haziran 1947).

CHANG CHIH-CHUNG REPORTS ON SINKIANG INCIDENT

Central Daily News

General Chang Chih-chung, Commander of Generalissimo's Headquarters in the Northwest, has reported to the Government on the Sinkiang incident, stating that efforts have been made for the settlement of this incident. He has instructed the responsible officers of the Sinkiang Provincial Government and the Special Commissioner in Sinkiang of the Ministry of Foreign Affairs to keep closer contact with the Soviet Consul General in Sinkiang.

TASS NEWS AGENCY DENIES SOVIET CO-OPERATION
WITH MONGOLIAN FORCES

Central Daily News (Also Yunnan Daily News)

Up to noon yesterday, no reply had been received from the Soviet and the Outer Mongolian Governments regarding the Chinese protest against the Sinkiang incident. However, the Tass News Agency on June 13 denied that Soviet planes assisted the Outer Mongolian forces in their invasion of Sinkiang. The Moscow Broadcasting Station also announced that the statements made by the spokesman of the Chinese Ministry of Foreign Affairs are devoid of factual basis.

Chang Chih-chung'un Sinkiang olayı hakkında Hükümete rapor vermesi haberi ve TASS Haber Ajansına göre Sovyetlerin Moğollarla iş birliği yaptığını reddettiği haber, 9 Aralık 1947 NARA, (No: 185, 15 Haziran 1947)

Ching Shih Jih Pao (KMT CC Clique), Peiping
13 June 1947

Reflections on the Sinkiang Incident

There is the old saying that "no foreign aggressor would come without the guidance provided by internal traitors". Taking Sinkiang for instance, Ahmed Jan is a protege of the Soviet Union. During the session of the National Assembly last December, delegates from the various races in Sinkiang expressed their opposition against Ahmed Jan, who was however, later appointed deputy chairman of the Sinkiang province. During his tenure of office in Sinkiang, General Chang Chih-chung adopted the policy of procrastination. His final solution was to leave his office. Maissuwateh (transliteration) has been a protege of the Central Government but has actually no substantial force in Sinkiang. This being the situation, a problem would naturally arise in Sinkiang. It was reported that on the next day of Maissuwateh's appointment, Ahmed Jan held a conference in the consulate of a certain power and raised anti-Maissuwateh slogans. The present Ashan incident is certainly not incidental and is more or less of a blackmailing demonstration. It must be pointed out that we are certainly not against internationalism. But the Soviet ambition is too obvious and the treacherous action of the Chinese Communists too dangerous to be neglected. If the internal traitors are not annihilated the problem of Sinkiang will never be solved.

Our government is preparing to send a high official, possibly General Pai Chung-hai, to Sinkiang. Pai is certainly much better than General Chang Chih-chung, but it is already a little late and action must be taken immediately. In the first place, some 500,000 crack troops must be picked out to start an expedition to Sinkiang under Pai's command. In the second place, the southeastern provinces must give Pai all the financial support needed for the expedition. In the third place, we must assure the spirit of fighting till the last man. Finally we must warn the countrymen that we are now on the eve of another Mukden Incident. Internal strife must be stopped to concentrate all our efforts to resist the foreign aggressor and to exterminate all internal traitors. (Summary)

Ahmet Can Kasımı'nın Sovyetler Birliği'nin adamı olduğuna dair haber, NARA, (No:367, 13 Haziran 1947)

Tekin TUNCER

Fazilet Pınar KOCAOĞLU UYUR

Çin, Moğol ve Sovyet Çekişmesi İçerisinde Osman Batur'un Baytik Boğda Mücadelesi

Hsin Sheng Pao (Gen. Tu Yu-ning), Peiping
13 June 1947

Further Comment on the Joint Soviet and Outer Mongolian
Invasion into Sinkiang

With a view to exchanging for Soviet friendship, China did not begrudge making a great sacrifice by extending recognition of independence of Outer Mongolia. Nevertheless, peace and stability has not been realized on the Chinese northern boundary. Taking together the Sinkiang incident with the war in the Northeast, we are impressed by the weight of the treat of this foreign aggression. In the first place, where comes the military equipment of the Chinese Communists? It may be recalled that it was not long ago that Communists were driven back north of the Sungari River. Now they come back again with a powerful force of some 200,000 or 300,000 men with even much more superior equipment than they had last time. Moreover, there is the participation in the fighting of some 100,000 Korean Communists!

We certainly do not like to see a repetition of a second "Hakden Incident". It is hoped that both the Soviet Union and Outer Mongolia may immediately restore their rationality and intelligence so that they may withdraw their steps to avoid instigating the rage of the Chinese people. (Summary)

Dış Moğol Birliklerinin Sinkiang'ı İşgaline Dair Haber, NARA, (No: 366, 12 Haziran 1947)

Min Chiang Pao (Kuomintang), Peiping
13 June 1947

Sinkiang Incident and Approaching Dragon Festival
Responsible for New Rise in Prices

With the fall in the prices of cereals in the city, there have been unanimous slumps in the prices of various commodities. Since the publication of the invasion of Chinese territory by Outer Mongolian forces on June 10, widespread panic has been created among the people. As a result, there were brisk changes in the prices of commodities in Tientsin on that very day. The prices in this city also followed the trend and soared. Yesterday, there was a general rise in all the prices of cereals. While the opening prices were high, the situation nevertheless was rather steady. Later, however, as all competed to buy, there was suddenly created a situation in which there were only buyers but no sellers.

American wheat flour rose by \$30,000 or \$40,000 as compared with the previous day. Shanghai flour in small bags rose by \$20,000. Wheat (one hundred catties) abruptly rose by \$25,000 while rice also climbed up, increasing by about \$20,000 per hundred catties. Millet increased by \$20,000 and corn \$15,000 per hundred catties each. The prices of all sorts of cloth were soaring and the prices of oils and wines, which have been declining, also rose with the other commodities.

ATAD

Bu habere göre Dış Moğol kuvvetlerinin haksız işgali Doğu Tırkistan'da halk arasında panik yarattığı için fiyatlarda genel bir artış yaşanmıştır, NARA, (No:367 13 Haziran 1947).

F FAR EASTERN DEPARTMENT		F C 1016/a.
CHINA		
1951		
FROM BBE Monitor.	Report on capture on 19 th Feb of Wusman, a notorious Kazakh gangster & alleged American spy.	
No.		
Dated 23. 2. 51.		
Received in Registry 25. 2. 51.		
REFERENCES FC 1014/11 - SC FC 1016/11 - SC	MINUTES	
(Here disposed of)	The two principal anti-Communist leaders in Sinkiang, Wusman and Janjichan, have now been laid to rest according to Chinese claims. This would seem to spell the end of effective local Kazakh resistance to the Communist Government - but it does not, of course, solve any of the purely Chinese problems in Sinkiang. For the new Communist régime by transferring power to the Kazakhs and Sighans is putting power back into China and perhaps irretrievably into the hands of non-Chinese elements which has ever been one of the immediate past.	
	2. Indeed it may be said that the activities of Wusman and Janjichan are likely to have been a great bother only to the Soviets since to the Chinese, since the Communists whose hold in the Soviet Central Asiatic Republics (Kazakhstan, Kirghizia and Uzbekistan) has always been a little less complete than in other areas of the U.S.S.R. apart from the "bush telegraph" reports about these now Kazakh resisted leaders most unclosed and possibly important in their appeal to the latent anti-Russian and anti-Communist spirit of a large part of the native Turkic population.	
	1951. 23. 2. 1951 Foreign Department 18. 2. 51 FOR 1016/11/4 2 lines not yet seen in the Chinese report on Sinkiang non-Communist Kazakh Dept. and Comm. 20. 2. 51	
Actions completed	(Index)	
MS 115	1016/11	

Çin'in iddialarına göre Sinkiang'da iki antikomünist lider Osman ve Canım Han'ın diz çökmüş durumda olduğuna ve bu, Kazakların Komünist hükümete karşı duygusal direnişinin sonunu getirmek anlamına geldiğine dair İngiliz raporu, FO (C1016/a, 23 Şubat 1951).